

BRONASTODOBNI GROB Z VRHNIKE

STANE GABROVEC

Narodni muzej, Ljubljana

Najbolj nejasno poglavje slovenske prazgodovine je srednja bronasta doba (Bd B in C po Reineckeju), ki jo karakterizira v Srednji Evropi bronastodobna kultura gomil (Hügelgräberbronzezeit), in pozna bronasta doba (Bd D), v kateri živi še deloma kultura gomil, v glavnem pa se je že uveljavila kultura žarnih grobišč. Zato ni čudno, da je bilo pogosto že izrečeno mnenje o naselitvenem hiatu v Sloveniji v tem času. To mnenje je neupravičeno. Praznino, ki jo čutimo, moramo pripisati le stanju raziskav pri nas, ki nam komaj lahko pokažejo pravo gostoto naseljenosti v Sloveniji v tem času. O tem nam ne govore le Pahičeva izkopavanja na Brinjevi gori, ki so nam dala poleg močne bronastodobne naselbine tudi bronastodobne pokope v gomili v Sloveniji,¹ ampak tudi posamične najdbe iz tega časa, ki dajo slutiti močnejšo naseljenost, kot bi lahko sklepali iz redkih grobov tega časa. Zato je tem bolj upravičeno, da objavimo eno redkih zaključenih najdb iz tega časa, ki jo lahko z veliko verjetnostjo vključimo med grobove.²

Naravoslovni muzej na Dunaju hrani najdbo z Vrhnike (tab. 1, 1—4), ki jo je našel tedanji vrhniški župan K. Jelovšek in jo prodal 27. aprila 1911 omenjenemu muzeju na posredovanje W. Schmidu.³ Iz dopisa W. Schmidu ob posredovanju nakupa je razvidno, da izvira najdba z Jelovškovega posestva, podrobno mesto je žal ostalo neznano; s precejšnjo verjetnostjo smemo sklepati na področje barjanskih tal. W. Schmid govori o depojski najdbi in kot taka je v Naravoslovnem muzeju na Dunaju tudi inventarizirana (inv. št. 45.781—45.784). Če pa pogledamo sestav najdbe (meč, sekira, igla, lonec, ohranjena sta tudi dva koščka lesa), težko pritrdimo W. Schmidu. Sestav najdbe, kot ga imamo pred seboj, ni sestav kakega depoja, ampak moškega groba. Za tak sestav depoja nimamo nikakih paralel, moški grobovi bronastodobne kulture gomil pa imajo zelo pogosto enak sestav.⁴ V obravnavanem gradivu lahko vidimo torej ostanke groba. Kolikor je

¹ S. Pahič. AV 13—14, 1963, 349 ss. Varstvo spomenikov 7, 1958—1959 (1960) 278. 289. 297. 317., o. c. 8, 1960—1961 (1962) 190. 227 s.

² Prva objava v Prazgodovini Gorenjske (1961) 44 ss. (rokopisna disertacija). Naša objava je le nekoliko razširjen povzetek iz omenjenega dela. Najdba je omenjena v WPZ 1. 1914. 136 (W. Schmid).

³ Podatki iz arhiva Naravoslovnega muzeja na Dunaju. Prof. dr. K. Kromeriu. vodji prazgodovinskega oddelka Naravoslovnega muzeja, ki mi je dovolil uporabo arhiva in objavo najdbe, se tudi na tem mestu najprisičneje zahvaljujem.

⁴ F. Holste. Die Bronzezeit im nordmainischen Hessen (1939) 25 s. J. Naue, Die vorrömischen Schwerter (1903) Taf. 41. O. Montelius, Civ. prim. pl. 40 (Cattabrega).

najdba res z barjanskih tal, je ostanek prvega in do sedaj edinega groba s področja Ljubljanskega barja. Podrobnosti o grobu nam seveda ostajajo neznane. Misliti bo pač na skeletni pokop,⁵ ostanki lesa bodo po vsej verjetnosti ostanki krste, kosti pa so popolnoma preperle. Vprašanje pokopa v gomili ali planega pokopa, ostaja seveda odprto, vsekakor najditelj ne poroča o kaki gomili. Kljub temu da sestav najdbe dokaj jasno govori za grob, pa je potrebna že zaradi pomanjkanja istočasnega primerjalnega gradiva z našega ozemlja opreznost. Teoretično bi lahko mislili tudi na votivne najdbe,⁶ ki so prav na barjanskih tleh drugod pogostne. V našem razpravljanju pa vendarle računamo z grobom; pri tem pa se seveda zavedamo, da imamo za tako opredelitev edini dokaz v sestavu najdbe.

Najdragocenejši pridatek groba z Vrhnik je meč (tab. 1, 1). Sodi med najstarejše primerke meča z jezičastim ročajem in je zaradi tega pomemben za zgodovino tega orožja. Diskusija o problemih tega tipa orožja je prav v zadnjem času zelo živa, zato zadostuje, da na tem mestu samo skiciramo sedanja mnenja. Začetek meča z jezičastim ročajem (Griffzungenschwert), orožja, ki ima izredno vlogo v kulturi žarnih grobišč, sega v najstarejši odsek srednje bronaste dobe (Bd B 1). Danes je splošno sprejeto, da stojita na začetku tega orožja tipa Sauerbrunn in Boiu.⁷ Iz nju izvajamo tudi klasični meč z jezičastim ročajem, tip I in II po Sprockhoffu.⁸ Če izvzamemo teorijo o germanskem izvoru meča z jezičastim ročajem, ki je danes popolnoma premagana, teče diskusija predvsem o prioriteti mediteranskega in srednjepodonavskega prostora pri oblikovanju meča tega tipa. Da ima meč tipa Boiu (v nasprotju s tipom Sauerbrunn) svoje korenine v Mediteranu, je danes dokaj splošno sprejeto.⁹ Prav tako pa je bila prisotnost

M. Hell pri F. Holste, Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 4 (1955), 35 s. in Taf. 8 (Grödig). K. Willvonseder, Die mittlere Bronzezeit in Österreich (1937) 321 (Gmünden gr. 1); o. c., 324 (Gmünden gr. 19 in 21); o. c., 416 (Kürnberg). Podobnih primerov bi lahko navedli še mnogo.

⁵ Teoretično seveda ne bi bil izključen tudi žgani grob, kot kaže žgani grob podobnega sestava iz Noppinga (M. Hell, Arch. Austriaca 18, 1955, 17). Žgani grob je nekaj mlajši od vrhniškega, v njem so bili prav tako najdeni koščki lesa. Vendar pa govori v našem primeru patina odločno proti žganemu grobu.

⁶ H. J. Hundt, JhbRZM 2, 1955, 95 ss. H. Müller-Karpe, Bayer. Vorgeschichtsblätter 23, 1958, 32 ss. B. Stjernquist, Präliminarien zu einer Untersuchung von Opferfunden. Meddelanden f. Lunds Univ. Hist. Mus. 1962—1963, 5 ss.

⁷ I. Nestor, Sargetia 1, 1937, 155 ss. F. Holste, Vollgriffschwerter 5, Taf. 7, Karte 2. Seznam teh mečev je sedaj močno dopolnil S. Foltiny, Arch. Austriaca 29, 1961, 76 ss. Isti, MAGW 91, 1961, 136 ss., in končno v American Journal of Archaeology (AJA) 68, 1964, 247 ss. (z najpopolnejšo listo do sedaj znanih primerkov). Ko je bil naš sestavek že sestavljen, je izšlo novo temeljno delo o izvoru meča in njegovih problemih: J. D. Cowen, The Origins of the Flange-hilted Sword of Bronze in Continental Europe. PPS 32, 1966, 262 ss. Delo na novo pretresa celotno problematiko in upošteva tudi naš meč z Vrhnik (žal, pač zaradi tiskovne napake, navaja avtor kot najdišče meča dosledno *Vrnika*). Cowenove razprave nisem mogel več upoštevati, pač pa opozarjam nanjo, ker bistveno dopolnjuje naša izvajanja.

⁸ E. Sprockhoff, Die germanischen Vollgriffschwerter. Röm.-Germ. Forsch. 5 (1931). J. D. Cowen, BRGK 36, 1955, 55 ss. Isti, Bericht über den V. Kongress f. Vor- und Frühgeschichte, Hamburg 1958 (1961) 207 ss. E. Sprockhoff, Offa 9, 1951, 25 ss.

⁹ P. Reinecke, Germania 15, 1931, 217 ss. Isti, WPZ 29, 1942, 101 s. J. D. Cowen, Bericht-Kongress Hamburg 214. J. Werner, Atti d. I. Congresso d. Preistoria e Protostoria Mediterranea 1950 (1952) 293 ss. R. Hachmann, Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südeuropäischen Beziehungen.

klasičnih mečev z jezičastim ročajem (tip Naue II, Sprockhoff II a) na mediteranskem, predvsem grškem področju, dokaz za vdor podonavskih ljudstev na mediteransko področje, nosilci meča tega tipa naj bi celo uničili mikensko kulturo.¹⁰ Ta trditev doživlja danes kritične popravke prav v sami šoli, kjer je imela najmočnejšo oporo. H. Müller-Karpe se je v svoji glavni knjigi, ki zadeva kronologijo kulture žarnih grobišč,¹¹ že deloma obrnil proti Srednjemu Podonavju kot izhodišču tako imenovanega žarnogrobišnega zaklada; sedaj pa v seriji člankov načrtno razbija izhodišča svojega učitelja Merharta.¹² Izrazil je dvom tudi v podonavski izvor mečev z jezičastim ročajem in v običajno razlago tozadevnih grških primerkov, ki naj bi pričevali o vdoru novega ljudstva v mediteranski prostor.¹³ Meč z Vrhnik neposredno ne posega v to problematiko, pač pa posredno. Meč namreč ne stoji neposredno na liniji pravkar skiciranega razvoja: tip Sauerbrunn-Boiu — tip Sprockhoff I A — žarnogrobišni tipi, ampak zunaj nje. Dvotirnost najstarejših mečev z jezičastim ročajem je videl že Nestor, utemeljitelj tipa Sauerbrunn-Boiu.¹⁴ I. Nestor je na začetku razvoja meča z jezičastim ročajem poleg že omenjenih obeh tipov oziroma skupin postavil še tretjo, tako imenovano Povegliano II — Joševa skupino, kjer je združil meče, ki nimajo zveze z ostro definiranimi tipoma Sauerbrunn in Boiu, ki pa so vendarle starejši kot že izoblikovani najstarejši meči z jezičastim ročajem tipa Sprockhoff I a. Priznati pa moramo, da ta njegova skupina ni čisto enotna. Vanjo je I. Nestor postavil naslednja najdišča: 1. Bela Crkva (Weisskirchen, Biserica Alba),¹⁵ 2. Veliki Gaj pri Vršču,¹⁶ 3. Joševa,¹⁷ 4. Sombor (tab. 1, 5),¹⁸ 5. Smolenice,¹⁹ 6. Povegliano,²⁰

Atlas zur Vorgeschichte 4 (1957) 165 ss. S. Foltiny, Mycenae und Transylvania. Hungary Quartely 3, 1962, 153 ss. N. K. Sandars, AJA 65, 1961, 27 s. K. Horedt, Nouvelles études d'histoire 2, 1960, 31 ss. K. celotni problematiki cfr. S. Foltiny, AJA 68, 1964, 250, z izčrpno literaturo.

¹⁰ G. Merhart, Germania 24, 1940, 101 s. Isti, JhbRZM 3, 1956, 56 ss. Isti, BRGK 37—38, 1956—1957, 91 ss. V. Milojčić, JhbRZM 2, 1955, 162 s. Isti, Arch. Anzeiger 1948—1949, 13 ss. S. Foltiny, AJA 68, 1964, 247 ss., z izčrpno literaturo.

¹¹ Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Röm.-Germ. Forsch. 22 (1959).

¹² H. Müller-Karpe, Germania 41, 1963, 9 ss. Jhb. d. deutschen arch. Inst. Röm. Abt. 77, 1962, 59 ss. BPI 69—70, 1960—1961, 187 ss.

¹³ Germania 40, 1962, 255 ss.

¹⁴ Sargetia 1, 1937, 183, fig. 9. P. Reinecke, Germania 15, 1931, 217 ss. J. D. Cowen, Bericht Hamburg Kongress 208, je odklonil upravičenost tega tipa. S. Foltiny, Arch. Austriaca 29, 1961, 84, vidi upravičenost te skupine, opozarja pa, da niso vsi meči, ki jih I. Nestor navaja v svoji skupini Povegliano II-Joševa istočasni. J. D. Cowen, PPS 32, 1966, 295 ss. poimenuje sedaj to skupino »somborsko-smoleniško« (the Sombor and Smolenice Groups), kar boljše ustreza stanju. Cowenov seznam se delno razlikuje od našega. Cfr. op. 15 do 26.

¹⁵ J. Hampel, A bronzkor emlékei Magyarhonban I (1886) 81 Abb. 18. I. Nestor, o. c. Taf. 3, 3. Ta meč je J. D. Cowen PPS 32, 1966, 305 sedaj priključil tipu Boiu I.

¹⁶ I. Nestor, o. c., 183, fig. 9. Ta meč ima J. D. Cowen, l. c., 296 za mlajši.

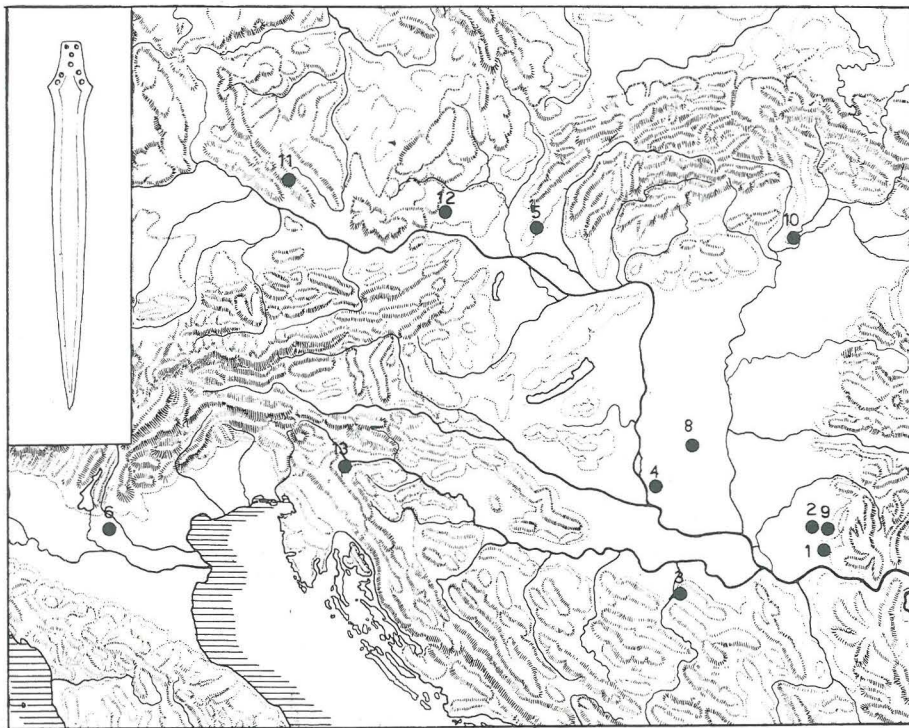
¹⁷ D. Garašanin, Katalog metala (1954) tab. 3, 2. M. Garašanin, BRGK 39, 1958, 100, Abb. 22. J. D. Cowen, l. c., 296 ga je prav tako izločil iz te skupine.

¹⁸ Arch. Értésítő 28, 1908, 262 s.

¹⁹ J. Hampel, Bronzkor Taf. 243. P. Reinecke, Germania 15, 1931, 219. J. D. Cowen, BRGK 36, 1955, 124 ima ta meč za žarnogrobišni meč. Sedaj je (l. c.) to mnenje spremenil in mu je prav ta meč nosilec skupine, v katero sodi po njegovi razdelitvi tudi vrhniški meč.

²⁰ O. Montelius, Civ. prim. pl. 37, 5. 6. 11. I. Nestor, o. c. Taf. 3, 2

7. Grottone Manaccore.²¹ Sami pa bi jo lahko dopolnili še z naslednjimi najdišči: 8. Hajdukovo (glej sl. 1),²² 9. Vattina (var.),²³ 10. Bodrog-Keresztur,²⁴ 11. Fürstenfeldbruck-Buchenau (var.),²⁵ 12. Limberg²⁶ in seveda predvsem z našo vrhniško najdbo: 13. tab. 1, 1—4. Meča iz Vattine in Feldbruck-Buchenaua po oblikovanju ročaja ne sodita v našo skupino.

Karta 1. Razširjenost mečev tipa Povegliano II-Joševa
(Številke se nanašajo na seznam najdišč v tekstu)

Karte 1. Verbreitung der Schwerter des Typus Povegliano II-Joševa
(Die Nummern beziehen sich auf das Verzeichnis im Texte)

²¹ BPI 54, 1954, 27 ss. Tav. 11, 5. 10. I. Nestor, o. c. Taf. 3, 5. Zaradi slabe ohranjenosti ga J. D. Cowen v svojem zadnjem delu ni uvrstil v našo skupino.

²² Muzej Subotica, neobjavljeno. Cfr. sedaj J. D. Cowen, l. c., 297.

²³ M. Garašanin, BRGK 39, 1958, 80. Abb. 12—13. J. D. Cowen ga ne upošteva. Meč je brez ročaja in po tej strani dejansko tuj naši skupini.

²⁴ J. Hampel, Bronzkor Taf. 95, 1 (celotnega gradiva iz livarne gotovo ne moremo imeti za kronološko zaključen kompleks!).

²⁵ Bayer. Vorgeschichtsblätter 18—19, 1951—1952, 245. Abb. 18, B 2. J. D. Cowen ga v svojem najnovjšem delu ne upošteva. Tudi ta meč je po obliki svojega ročaja tuj tej skupini.

²⁶ F. Holste, Die Bronzezeit in Süd- und Westdeutschland. Handbuch der Urgeschichte Deutschlands 1 (1953) Taf. 6, 1. J. D. Cowen navaja poleg naših primerkov še najdišča Zugló, Winklarn in neznano najdišče (l. c., 308 s.).

V tej skupini ima meč iz Joševa (ki mu moramo prišteti predvsem še meč iz Grottone Manaccore v Italiji) v nasprotju z drugimi primerki že lastne poteze in predstavlja posebno podzvrst v okviru celotne skupine, ki jo je očitno čutil že I. Nestor in tudi izrazil s svojim dvojnimi imenovanjem, Povegliano II — Joševa skupina. Druge meče pa dokaj jasno družijo kratek

1

1a

Sl. 1. Hajdukovo (okolica Subotice). Meč

Abb. 1. Hajdukovo (Umgebung von Subotica). Schwert

Sl. 1a. Detajl meča

Abb. 1a. Schwert, Detail

in širok ročaj, ki je brez robnikov ali pa jih ima le skromno nakazane. Zaradi svoje širine ročaj ni tako ostro oddvojen od ramen meča. Ramena imajo običajno po dve zakovici na vsaki strani, ročaj nato še dve, vertikalno postavljeni, pri našem primerku z Vrhnike sta še dve horizontalni (sekundarni?). Ramena so dokaj simetrično oblikovana in le skromno izstopajo iz ročaja in rezila. Nasproti tipu Sauerbrunn-Boiu, kjer so polkrožna ra-

mena jasno kazala na povezavo s triangularnimi bodali, je pri našem meču jasno viden drug izvor, ročaj je vidno zlit s celoto. V nasprotju s prvim tipom je meč očitno imel za podlago že meč oziroma bodalo s kovinskim ročajem. Rezilo ima v nasprotju s tipom Sauerbrunn-Boiu skoraj dosledno lečast prerez, kjer je sredina okrepljena, tako da je rezilo stanjšano v rahli stopnici oziroma poudarjeno s kaneluro (incised line oziroma outline). Podzvrst Joševa ima v nasprotju s pravkar opisano glavno zvrstjo že bolj izrazit ožji in daljši ročaj. Joševa ima že prvi jezičasti ročaj z robniki, medtem ko je pri ostali zvrsti ročaj še blizu sheme meča z ročajno ploščo (Griffplattenschwert).

Naš seznam najdišč in karta razširjenosti (karta 1) gotovo še nista dokončni in tudi ne do kraja prečiščeni,²⁷ vendar predstavljata zanesljivo bazo za presojo vrhniške najdbe. Med najdišči moramo še posebej opozoriti na grob iz Sombora,²⁸ ki ima v svojem inventarju z vrhniškim identičen meč. Spremenno gradivo meča iz Sombora pa kaže nedvomno na starejšo fazo srednjebronastega obdobja (Bd B). Isti čas izpričujejo, kot je poudaril deloma že I. Nestor, tudi grobne celote iz Joševe, Vattine, Povegliana, Smolenice, le da v teh primerih meči niso vedno tako strogo podobni našemu kosu z Vrhnike. Osnovne znake skupine pa spoznamo brez težave v vseh primerih. Meč našega vrhniškega tipa je torej nedvomno izpričan že v Bd B, pri tem pa puščamo odprto, če lahko govorimo o njegovi prisotnosti že tudi v Bd B 1 stopnji, za kar za sedaj še nimamo obveznega dokaza. V tem smislu je potrebno dati tipu Sauerbrunn-Boiu vendarle neko prednost v prvem nastanku.

Tudi geografsko je meč razširjen na dokaj podobnem prostoru kot meč tipa Boiu. Središče razširjenosti je v Srednjem Podonavju, morda na področju Vattina kulturne skupine, in po podonavski poti prodira proti zahodu v jugovzhodne Alpe in od tod tudi v Italijo. Meč z Vrhnike je torej nastal brez dvoma pod vplivom Podonavja, kolikor sploh ni import od tam, in odseva že drugačne kulturne silnice kot bodalo z Iga in Lavrice pri Ljubljani.²⁹ Nasproti prejšnji srednjeevropski in alpski zasidranosti lahko sedaj govorimo o vplivih iz Podonavja. Kronološko kažejo spremne najdbe, da meč ne bo med najstarejšimi svoje vrste in da moramo dati kronološko prednost podonavskim primerkom. Nasproti drugim kosom skupine je za vrhniški meč značilna tudi njegova kratkost, lastnost, ki jo pri mečih z Ljubljanskega barja pogosto srečamo.

Plavutasta sekira (tab. 1, 2) sama na sebi ni toliko tipična, da bi jo lahko strogo ločili od podobnih sekir, ki so pri nas običajne v depojih

²⁷ Znani specialist za meče J. D. Cowen pripravlja v nadaljevanju svojih raziskovanj tudi studijo o tem tipu meča. J. D. Cowenu se zahvaljujem za marsikatero pobudo pri obravnavi vrhniškega meča. Delo je med tiskom našega dela izšlo: PPS 32, 1966, 262 ss.

²⁸ Arch. Ertesitö 28, 1908, 262 s.

²⁹ Obe sta bili že pogosto objavljeni in obravnavani. Navedem naj le najvažnejšo literaturo: W. Šmid, Carniola 2, 1909, 118, Abb. 22. Taf. 4, 6 in o. c., 126, Abb. 16 in Taf. 4, 5. Isti, PZ 3, 1911, 179, Abb. 1, 5. 6. R. Ložar, GMDS 24, 1943, 62 ss. Sl. 5 in 6. R. Munro, Les stations lacustres d'Europe (1908) 183, sl. 53, 1. 2. O. Montelius, Die Chronologie der ältesten Bronzezeit (1900) 130, sl. 318. A. Müllner, Typische Formen (1900) Taf. 9. R. Hachmann, Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet (1957) Taf. 62, 8. Z. Vinski, Vjesnik Zagreb 3. Ser. 2, 1961, tab. 7, 2.

starejše stopnje kulture žarnih grobišč. To je poudaril že K. Willvonseder.³⁰ Vendar nam daje prav naš primer možnost, da to razliko vendarle ugotovimo. Primerjave s sekirami iz starejše stopnje žarnih grobišč (npr. s sekirami iz Čremošnjic, Tomišlja, Zgornjega Loga) kažejo, da plavuti sicer niso bistveno manj razvite, so pa pokončne, to se pravi, ne kažejo še nobene tendence k združitvi v sredini kot pozneje v starejšem žarnogrobiščnem obdobju. Zunanja oblika je v bistvu ista, v splošnem pa so bronastodobne bolj toge.³¹ Značilen utegne biti zopet izrez na vrhu sekire, ki je pri poznejših sekirah pri nas globlji, približno polkrožen, v primerku z Vrhnike pa je plitvejši in v sredini nekoliko izbočen. Ta poteza ima popolno paralelo v sekiri nekaj mlajšega groba v Grödigu.³²

Igla je brez glavice (tab. 1, 3) in ne najlaže opredeljiva. Natančnih paralel ne moremo navesti, ornament na vratu (pasovi trikotniško se združujočih vrezov, ki jih obdajajo zgoraj in spodaj horizontalni vrezi) spominjajo na ornament poznejših igel (Ha A 2) z odebeljenim vratom, kakršnih je bilo nekaj najdenih tudi pri nas.³³ Toda v to vrsto igel kronološko zanesljivo ne sodi, ampak je starejša, dasi tega ne moremo podpreti z dobro datiranimi paralelami.

Lonec (zelo fragmentarno ohranjen, le risarsko rekonstruiran, tab. 1, 4) je po svoji obliki atipičen in brez ornamenta, za kronološko opredelitev je neuporaben. Važna je druga ugotovitev. Po svoji tehnični izdelavi popolnoma ustreza temu, kar poznamo pod pojmom »barjanske keramike« in v nekem smislu nakazuje strnjeno lončarsko tradicijo od eneolitika dalje. Koliko barjanska glina že s svojim sestavom dela vtis enake oziroma podobne tehnične izdelave, pa ostaja odprto vprašanje, ki ga moramo upoštevati, kadar govorimo o sklenjeni lončarski tradiciji.

Podana analiza dokazuje, da sodi vrhniški grob nedvomno v srednjo bronasto dobo. Od grobnega inventarja je najbolj izrazit meč, ki bi ga samega po sebi že lahko postavili v Bd B. Drugo gradivo pa je po vsem videzu nekaj mlajše, tako je za oznako celotnega groba boljše ostati pri širši oznaki »srednje bronaste dobe«, pri tem pa je vendarle že bolj misliti na Bd C v Reineckejevem smislu. Kulturno je videti v samem meču nedvomno vpliv z vzhoda, iz Srednjega Podonavja, ne moremo pa tega trditi za drug inventar groba.

³⁰ Die mittlere Bronzezeit in Österreich (1937) 66. S. Foltiny, Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, Antiquitas 2, 1 (1955) 83 s.

³¹ Prim. H. Müller-Karpe, Chronologie Taf. 125 A 2; B 3. 4; C 2. 3 idr. nasproti primerku z Vrhnike. Z njim lahko dobro primerjamo tudi nemške bronastodobne primerke: F. Holste, Bronzezeit Taf. 4, 4; 17, 11.

³² F. Holste, Vollgriffschwerter Taf. 8, 9.

³³ Brinjeva gora (izkopavanje S. Pahič). Domžale. Vnanje Gorice. Dobova (izkopavanje F. Starè leta 1961). S. Gabrovec, Kamniški zbornik 10, 1965, 107 s., z nadaljnjo literaturo.

ZUSAMMENFASSUNG

Das mittelbronzezeitliche Grab von Vrhnika

Naturhistorisches Museum in Wien bewahrt einen Fund aus Vrhnika (Taf. 1, 1—4), entdeckt vom damaligen Ortsbürgermeister K. Jelovšek, der ihn am 27. April 1911 über Vermittlung W. Schmid³ dem Museum verkauft hat. Aus W. Schmid's Zuschrift anlässlich dieses Ankaufes geht hervor, daß der Fund von Jelovšeks Grundstück stammt; die genaue Stelle ist leider unbekannt geblieben, doch mit ziemlicher Wahrscheinlichkeit darf man auf den Bereich des Moorbodens schließen. W. Schmid spricht von einem Depotfund und als solcher ist er auch im Naturhistorischen Museum inventarisiert (Inv. Nr. 45.781—45.784); doch nach einer Prüfung der Zusammensetzung des Fundes (Schwert, Axt, Nadel, Topf, erhalten sind auch zwei Holzstückchen) läßt sich der Annahme Schmid's schwerlich beipflichten. Die Zusammensetzung des vorliegenden Fundes entspricht keinem Depot, sondern einem Männergrab. Für ein solches Depot gibt es keine Parallele, Männergräber der bronzezeitlichen Hügelgräberkultur aber weisen sehr häufig dieselbe Zusammensetzung auf.⁴ Im bearbeiteten Material dürfen wir demnach die Reste eines Grabes sehen, u. zw. — falls der Fund wirklich aus dem Bereich des Laibaicher Moores herrührt — Reste des ersten und bisnun einzigen Grabes aus diesem Bereich. Einzelheiten über dieses Grab bleiben uns freilich unbekannt. Es ist wohl an Skelettbestattung⁵ zu denken, die Holzreste sind höchstwahrscheinlich Überreste eines Sarges, während die Gebeine völlig vermodert sind. Offen bleibt die Frage, ob Hügelgrab oder Flachgrab; jedenfalls hat der Finder nichts von einem Grabhügel berichtet. Obwohl die Zusammensetzung des Fundes ziemlich klar für ein Grab spricht, ist schon wegen des Mangels gleichzeitigen Vergleichsmaterials auf dem Nachbargebiet Vorsicht geboten. Theoretisch ließen sich auch Votivfunde⁶ annehmen, die ja auf dem Moorgrund anderswo häufig sind. In unserer Erörterung rechnen wir immerhin noch am stärksten mit einem Grab, bleiben uns aber bewußt, daß der einzige Beweis für diese Bestimmung in der Zusammensetzung des Fundes liegt.

Die wertvollste Beigabe des Grabes von Vrhnika ist das Schwert (Taf. 1, 1). Trotz seines hohen Alters gehört es nicht zur ältesten Gruppe von Schwertern, zum Typus Sauerbrunn-Boiu (Anm. 7—9), sondern zu einer eigenen Gruppe, auf welche zuerst Reinecke und Nestor¹⁴ aufmerksam gemacht haben. Nestor schlug für diese Gruppe den Namen »Povegliano II — Joševa-Gruppe« vor, und ordnete ihr jene Schwerter zu, die keinen Zusammenhang mit den beiden scharfdefinierten Typen Sauerbrunn und Boiu aufweisen, trotzdem aber älter sind als die bereits ausgebildeten ältesten Griffzungenschwerter des Typs Sprockhoff Ia. Es ist allerdings zuzugeben, daß diese Nestor-Gruppe nicht einheitlich ist. Er hat ihr folgende Fundstücke zugeordnet: 1. Bela Crkva (Weißkirchen, Biserica Alba)¹⁵, 2. Veliki Gaj bei Vršac,¹⁶ 3. Joševa,¹⁷ 4. Sombor¹⁸ (Taf. 1, 5), 5. Smolenice,¹⁹ 6. Povegliano²⁰ und 7. Grottone Manaccora, Monte Gargano.²¹ Wir dürfen diese Gruppe noch durch die folgenden Fundstätten ergänzen: 8. Hajdukovo,²² 9. Vattina (var.),²³ 10. Bodrog-Keresztur,²⁴ 11. Fürstenfeldbruck-Buchenau (var.),²⁵ 12. Limberg,²⁶ und vor allem durch unseren Fund aus Vrhnika: 13. Taf. 1, 1—4. Die Ziffern auf unserer Verbreitungskarte (Karte 1) beziehen sich auf dieses unser Verzeichnis (Grottone Manaccora ist dort nicht eingetragen).

In dieser Gruppe, deren Berechtigung jedenfalls noch auf breiterer Grundlage¹⁴ nachzuprüfen sein wird, weicht das Schwert aus Joševa (welchem noch das Schwert aus Grottone Manaccora, Monte Gargano, beizuzählen ist) typologisch etwas ab. Die übrigen Schwerter verbindet untereinander die kurze, breite Griffzunge ohne Ränder oder mit geringfügig angedeuteten Rändern. Das Heft hat gewöhnlich zwei Nietlöcher zu jeder Seite, und der Griff noch zwei senkrechte, beim Schwert aus Vrhnika außerdem noch zwei waagrechte (sekundäre?). Gegeüber dem Sauerbrunn-Boiu-Typ, dessen halbkreisförmig gewölbtes Heft deutlichen Zusammenhang mit dem triangulären Dolch zeigt, ist bei unserem Typ eher an eine Ableitung vom Griffplatten-Dolch oder-Schwert zu denken. Die Klinge hat im Gegensatz zum Sauerbrunn-Boiu-Typ fast immer linsenförmiges Profil mit verstärkter Mitte, die sich zu den Schneiden hin über zwei leichte Stufen verdünnt, oder auf beiden Seiten durch eine Art Rille betont ist.

Unser Fundortverzeichnis und die Verbreitungskarte (Karte 1) sind gewiß noch nicht endgültig geprüft²⁷, geben aber immerhin eine verlässliche Grundlage ab, um den Vrhnikafund zu beurteilen. Unter den Fundstellen ist das Somborer Grab²⁸ noch besonders zu erwähnen, dessen Inventar ein dem Vrhnikaschwert genau entsprechendes Stück enthält. Das Begleitmaterial des Somborer Schwertes bezeugt eine ältere Phase der mittleren Bronzezeit (Bz. B). Derselben Zeitabschnitt bezeugen, wie z. T. bereits Nestor betont hat, auch die Gräber aus Joševa, Vattina, Povegliano und Smolenice. Das Schwert des Vrhnikatyps ist also schon in Bz. B nachgewiesen, wobei wir es dahingestellt sein lassen, ob es schon in der Bz. B 1-Stufe anzunehmen sei, wofür derzeit noch kein zwingender Beweis vorliegt. In diesem Sinn ist dem Sauerbrunn-Boiu-Typ immer noch ein gewisser Zeitvorsprung der ersten Entstehung zuzuerkennen.

Auch geographisch ist das Schwert in einem ziemlich ähnlichen Raum verbreitet wie das Boiu-Schwert. Der Mittelpunkt seiner Verbreitung liegt im mittleren Donaauraum, möglicherweise im Bereich der westungarischen Vattina-Kulturgruppe, und dringt auf dem Donauweg westwärts bis nach Bayern vor. Von Bedeutung ist auch der Saveweg, auf dem es in die Südostalpen und von dort nach Italien gelangt ist. Das Schwert aus Vrhnika ist also zweifellos unter einem Einfluß aus dem Donauland entstanden, wenn es nicht überhaupt von dort importiert ist, und zeigt schon die ganz anderen Kultureinflüsse als der Dolch aus Ig und Lavrica bei Ljubljana²⁹. Im Gegensatz zur früheren mitteleuropäischen und alpenländischen Verbundenheit dürfen wir jetzt die donauländischen Einflüsse hervorheben. Chronologisch zeigen die Beigleitfunde, daß dieses Schwert wohl nicht zu den ältesten seiner Gattung gehört und daß den donauländischen Stücken ein höheres Alter anerkannt werden muss.

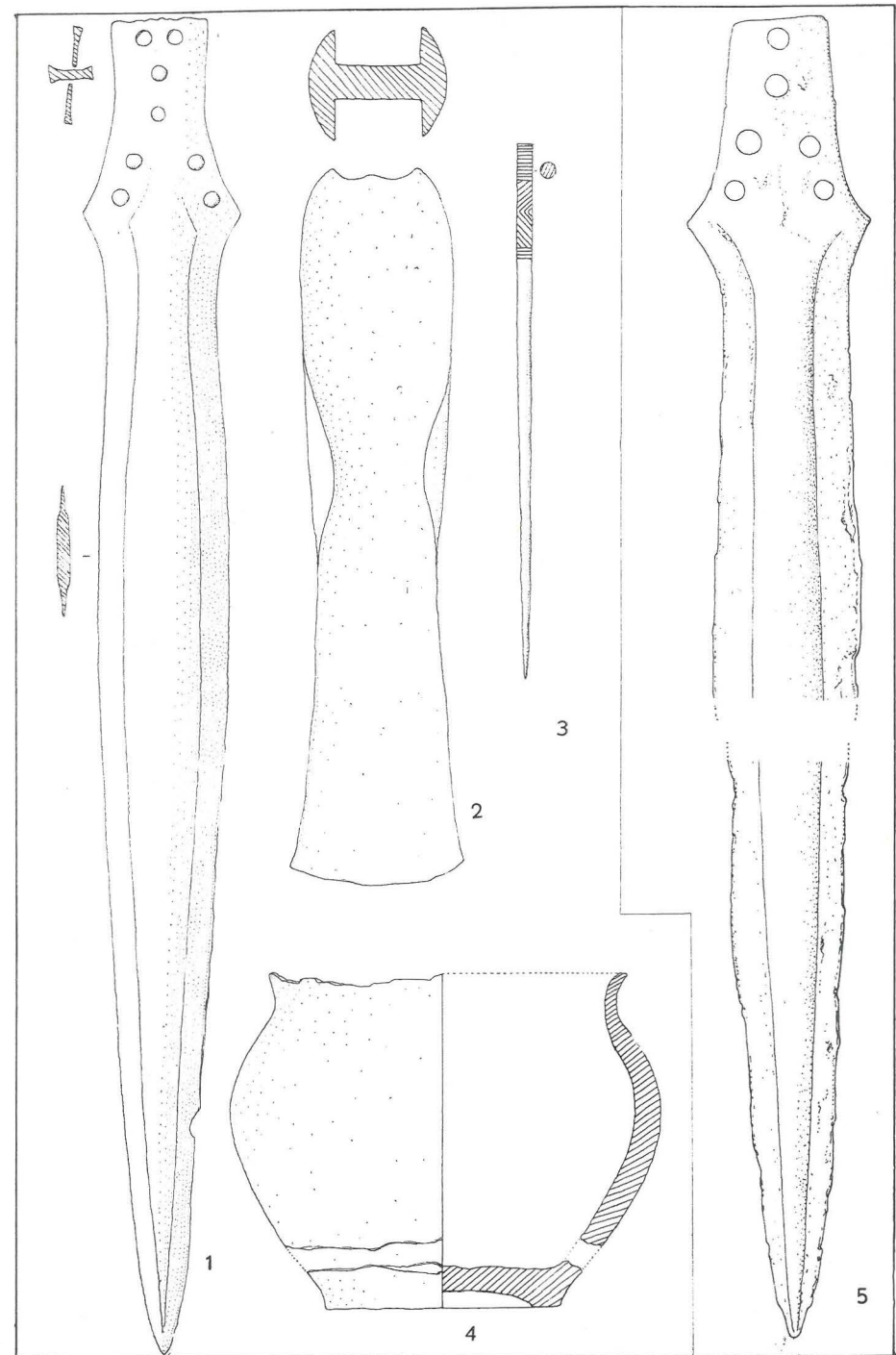
Das mittelständige Lappenbeil (Taf. 1, 2) ist nicht typisch genug, um strikt von anderen Beilen unterschieden zu werden, die in den urnenfelderzeitlichen Depots der älteren Stufe üblich sind. Das hat schon Willvonseder³⁰ betont. Dennoch gibt gerade unser Stück die Möglichkeit, diesen Unterschied anzudeuten. Vergleiche mit Beilen aus der älteren Stufe der Urnenfelderkultur (z. B. mit den Beilen aus Čremošnjice, Tomišelj, Zgornji Log) zeigen, daß die Lappen zwar nicht wesentlich geringer entwickelt sind, wohl aber aufrecht stehen, also noch keinen Hang zur Vereinigung in der Mitte andeuten wie das später in der älteren Urnenfelderkultur der Fall war. Die Aussenform ist im Wesen dieselbe, im allgemeinen sind die bronzezeitlichen Typen steifer.³¹

Die Nadel (Taf. 1, 5) ist ohne Kopf und nicht ganz leicht einzuordnen. Genaue Parallelen lassen sich nicht anführen; das Halsornament erinnert an spätere urnenfelderzeitliche Nadeln mit dickem, wechselnd gerilltem Hals, wie deren einige auch in Slowenien gefunden wurden³². Doch zu dieser Art Nadeln gehört die unsere chronologisch zuverlässig nicht, sondern ist älter; allerdings können wir das mit keiner gutdatierten Parallele stützen.

Der sehr fragmentarisch erhaltene, bloß zeichnerisch nachgebildete Topf (Taf. 1, 4) ist von atypischer Form, ohne Ornamente und für die Zeitbestimmung unbrauchbar.

Die vorgelegte Analyse beweist, daß das Grab von Vrhnika unzweifelhaft der mittleren Bronzezeit angehört. Der markanteste Gegenstand des Grabinventars ist das Schwert, das für sich allein bereits der Bz. B Stufe zuzusprechen wäre. Das übrige Material ist allem Anschein nach jünger, so daß es für die chronologische Bestimmung des Gesamtfundes besser ist, bei der weiteren Bezeichnung der »mittleren Bronzezeit« zu bleiben, wobei es immerhin eher an Bz. C nach Reinecke zu denken ist. Kulturell bezeugt das Schwert fraglos östliche Einflüsse, aus dem mittleren Donauland, was indessen für das restliche Grabinventar nicht behauptet werden kann.

Korrekturzusatz: Die Studie von J.D. Cowen, *The Origins of the Flange-hilted Sword of Bronze in Continental Europe*. *Proceedings of the Preh. Soc.* 32, 1966, 262—312 ist während des Druckes erschienen und ich kann auf diese grundlegende Studie nur noch dankbar hinweisen. Unser Schwert läuft der in Cowens Studie falsch (wohl wegen des Druckfehlers) unter *Vrhnika* (richtig VRHNIKA).

1—4. Vrhnika, 5. Sombor (po Arh. Ert. 28, 1908, 263), 1—3. 5 bron — Bronze
(1—3. 5 = $\frac{1}{2}$, 4 = $\frac{1}{4}$)